

under guard and told that she had converted. When she denied having done so, she was informed that Muslim witnesses testified to the contrary, and if she did not accept Islam, she would be guilty of apostasy, a crime punishable by death. When she continued to refuse, the *qā'id* put her in the local women's prison and sent word to the sultan, Mawlāy 'Abd al-Rahmān, who had her brought to Fez under guard. She was housed in the women's quarter of the sultan's palace, where she was given fine clothing (kaftans) and jewelry. The women of the royal household, including some converted Jewish women, tried to persuade her to convert and avoid death. When she continued to refuse she was thrown into prison, where the chief *qā'di* (religious judge) taught her about Islam in hopes of converting her.

When all these attempts failed, she was executed in a public square in front of a large crowd of Muslims and Jews. Raphael Sarfati (→ Šarfati Family), a leader of the Jewish community in → Fez and an adviser to the sultan, was given permission to bury her remains in the local cemetery. Her gravesite became a place of pilgrimage for barren women and sick children, and her story is told throughout the Sephardic world

Bibliography

- Attal, Robert. *Les Juifs d'Afrique du Nord: Bibliographie* (Jerusalem: Ben-Zvi Institute and Hebrew University, 1993).
- Ben-Na'im, Yosef. *Malkhe Rabbanan: Sidra de-Rabbanan H. ayyim de-Rabbanan* (Jerusalem: Y.Abiqasiš, 1930; repr. Jerusalem: Impr. Ma'arav, n.d. [1974 or 1975]).
- Leibovici, Sara. "Sol Hachuel, la Tsaddikkah ou laforce de la Foi (1834)," *Pardes* 4 (1984): 133-146.
- Romero, Eugenio Maria. *El Martirio de la joven Hachuel o la Heroína Hebrea* (Gibraltar: Imprenta Militar, 1837).
- Setton, Ruth Knafo. *Road to Fez: A Novel* (Washington, D.C.: Counterpoint, 2001).

SHARON VANCE

Hatef (Hātif)

Hatef (Hātif; Pers. The Crier), a Jewish women's organization in Iran, was active in the

1960s and 1970s. It was led by Dr. Azīza Barāl and functioned in cooperation with → Sāzmān-i Bānōvān-i Yahūdī-yi Irānī (Pers. The Jewish Women's Organization of Iran). Hatef concentrated its efforts on women in Tehran's Jewish neighborhood and engaged in social, family, cultural, health, and economic activities. It had branch offices in other cities, among them Isfahan, Shiraz, and Ārak. The organization taught women to read and write as well as skills like sewing, embroidery and handicrafts. Hatef also was active in providing aid to the needy. Following the Islamic Revolution, many of its members emigrated; and switched their activities to Jewish-Iranian organizations and American Jewish-Iranian organizations.

Bibliography

- Rahimiyan, Orly R. "The Community Organization," in *Jewish Communities in the East in the Nineteenth and Twentieth Centuries: Iran*, ed. Haim Saadoun (Jerusalem: Ben-Zvi Institute, 2005), pp. 92-93 [Hebrew].
- Sarshar, Houman (ed.). *Esther's Children: A Portrait of Iranian Jews* (Beverly Hills: Center for Iranian Jewish Oral History; Philadelphia: Jewish Publication Society, 2002), p. 249.

ORLY R. RAHIMIYAN

Hatt-ı Humayun (Islahat 090038 Fermanı), 1856 aut-Onur Yıldırım

The *Hatt-ı Hümayûn* (imperial decree) was promulgated on February 18, 1856, to reaffirm the stipulations of the → *Hatt-ı Sherif* of Gülhane (1839), which had introduced sweeping changes in Ottoman law and administration, and ushered in a new era of reforms known as the → Tanzimat. After the deposition of Grand Vizier Mustafa Reşid Pasha, the chief architect of the Tanzimat, in 1852, domestic reaction against the reforms from both Muslim and non-Muslim clerics brought the process of change to a standstill. It was only because of the abysmal state in which the Ottoman Empire emerged from the Crimean War (1853-1856) that the government had to issue another decree to show its commitment to reform, an attempt dictated for the most part by

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı
Arap Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı

Doktora Tezi

OSMANLI DÖNEMİ SURİYE’İNDE EDEBİ VE
KÜLTÜREL FAALİYETLER (1800-1918)

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dean. No:	202651
Tas. No:	956-9 145.0

Ömer İshakoğlu
2502040001

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Yazıcı

İstanbul 2010

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLO VE RESİMLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: SURİYE’YE GENEL BİR BAKIŞ.....	7
1.1. SURİYE ADININ ETİMOLOJİSİ.....	7
1.2. SURİYE’NİN COĞRAFI YAPISI.....	9
1.2.1. Stratejik Önemi.....	9
1.2.2. Yeryüzü Şekilleri ve İklim.....	10
1.3. NÜFUS.....	13
1.4. ETNİK YAPI.....	14
1.4.1. Türkler.....	15
1.4.2. Kürtler.....	17
1.4.3. Ermeniler.....	17
1.4.4. Çerkezler.....	18
1.5. DİNİ YAPI.....	18
1.5.1. Müslümanlar.....	19
1.5.2. Nusayriler.....	19
1.5.3. Dürziler.....	20
1.5.4. Hristiyanlar.....	20
1.5.5. Yahudiler.....	21
1.5.6. Yezidiler.....	21
1.6. TARİH BOYUNCA SURİYE.....	22
1.6.1. Eski Çağlardan İslam Fethine Kadar Suriye.....	22
1.6.2. Suriye’nin İslam Devleti Hâkimiyetine Girişi.....	24
1.6.3. Müslüman-Türk Devletleri Hâkimiyetinde Suriye.....	27
1.7. OSMANLI HÂKİMİYETİNDE SURİYE (1516-1918).....	32
1.7.1. Suriye’nin Osmanlı Hâkimiyetine Girişi.....	32
1.7.2. Osmanlı İdaresi’nin Suriye’ye Yerleşmesi ve Karşılaştığı Güçlükler.....	34
1.7.3. Mehmet Ali Paşa’nın Suriye’yi İşgali Kavalalı M. A. Paşa.....	36
1.7.4. Islahat Fermanı ve Sonrasında Yaşanan 1860 İsyanları.....	37
1.7.5. I. ve II. Meşrutiyet Dönemlerinde Suriye.....	39
1.7.6. İttihat ve Terakki Yönetiminde Suriye.....	39

Yeni Türkiye

81

bu sayıda

kafkaslar özel sayısı - XI

devlet adamları, bilim adamları, uzmanlardan ve yazarlardan arşivlere dayalı uluslararası 700 makale, inceleme ve araştırma kafkasya'daki kazaklar, gagauzlar / avarlar / doğuanadolu ve karadeniz türkleri, çepmiler, lazlar, kafkasya'ya uzanan türk diyarı: kırım, kırım'ın siyasi tarihi / kırım türk-tatarların etnik ve sosyo-kültürel yapısı, millî hareketleri ve rüsyaya tarafından sürgün edilmeleri / kırım'daki diğer türk halkları, kırımçaklar, karaimler, romanya kırım türkleri, kafkasya'nın yakın komşusu iran türkleri, iran türklerinin siyasi tarihi hakkında tespitler ve iran türk dili / kaşkay türkleri / sungur türkleri, çeşitlemeler

GÜLLÜ YOĞLU (MEMMEDLI) / LIUBOV CIMPOES / RAIMAR W. KORY / SEVDA A. SÜLEYMANOVA / EROL YILDIR / ADEM SAĞIR / S. ESİN DERİNSU DAYI / ÜNAL TAŞKIN / ZEYNEP ŞİMŞEK UMAC / ALİ İHSAN AKSAMAZ / İSMAIL AVCI BUCAKLIŞI / HALİL İNALCIK / YÜCEL ÖZTÜRK / SÜLEYMAN KOCABAŞ / OSMAN KOŞE / CENGİZ FEDAKAR / BESİM ÖZCAN / DAVID M. GOLDFRANK / ÖZCAN YENİÇERİ / İSMAIL AYDINGÜN / VALERİ VOZGRİN / WALTER GOMINS RICHMOND / SUAT KINIKLIOĞLU / ERDOĞAN ALTINKAYNAK / NESRİN GÜLLÜDAG / İSMAIL DOĞAN / İLGI KIVRAKDAL / HALİNA KOBECKAITE / NİLGHUN İSMAIL / AYGÜN ATTAR / NABİ KOBOTARIAN / GABİL CAMALOV / HÜSEYİN KAYHAN / CAMAL MUSTAFAYEV / İRADE MEMMEDOVA / EMRAH ÇETİN / HAKAN BOZ / ALİ KAFKASYALI / DİLEK ATAİZİ / FARZANEH OULATABADI / ABDÜLKADİR ATICI / ELNUR AĞAYEV / GÜLŞEN BEHBÜD

Bu dergi Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi tarafından yayımlanmaktadır.



Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Paris Barış

Antlaşması

(040552) Doksan Dokuz Harbi
(090038) Islahat Fermanı
(160020) Paris Ant.

Özcan Yeniçeri*

20 Subat 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA ÇELEN DOKÜMAN

A. Kırım Savaşı

Osmanlı Devleti Mısır ve Boğazlar sorununu çözdükten sonra, bir süre de olsa bir barış dönemi yaşama imkanına kavuşmuştu. Avrupa 1848 ihtilalleri ile boğuşurken Osmanlı Devleti de iç işlerini düzene sokmaya çalışmıştı. İlan ettiği Gülhane hatt-ı hümayun'u ile İstanbul'dan başlayarak Bosna, Bulgaristan ve Mısır'da dahil olmak üzere birçok eyaletinde idari, askeri, adli, mali ve eğitim alanlarından düzenlemeler gerçekleştirdi. Devlet yeniden yapılanma sürecine girmişti. Osmanlı devlet yöneticilerinin bu tutumu İngiltere ve Fransa'nın da takdirini kazanmıştı. Emperyalist stratejisini Osmanlı Devleti'nin parçalanması üzerine kurmuş olan Rusya ve Avusturya'ya karşı Osmanlı Devleti bu iki devletin o dönemde düşmanı olan İngiltere ile Fransa ile yakın işbirliği içerisinde girdi. Babıali artık dış politikada yüzlerce yıldır sürdürdüğü "kendi kendine yeterlilik" ilkesini terk etmişti. Bu çerçevede Osmanlı Devleti yönünden Avrupa ile olan ilişkiler artık, pasif karakterli olmaktan çıkmış, enerjik bir boyut kazanmıştır. Kırım Savaşı öncesinde Osmanlı İmparatorluğu

kendisine karşı düşmanca duygular besleyen ülkeleri yüreklendirecek zaaf içinde gözüküyordu.

Osmanlı Devleti, ciddi bir zihniyet değişimi ile yeniden yapılanma sürecine girmişken, iç ve dışta meydana gelen olaylar bu sürecin istenilen düzeyde başarılı olmasını engellemiştir. Bu dönemde Babıali, Suriye ve Lübnan'da çıkan iç isyanlar bastırmaya çalışırken, aynı dönemlerde Eflak-Boğdan'da meydana gelen olaylar Rusya ile Osmanlı Devleti'nin bir kez daha karşı karşıya gelmesine neden olmuş, Osmanlı'ya sığınan "Macar ve Leh" mülteciler sorunu da bunlara eklenince ilişkiler büsbütün gerginleşmiştir. Bütün bu gelişmeler Rusya'nın tarihi rüyası olan Türk toprakları üzerinde egemenlik kurma girişimleri ile birleşince iki devlet arasındaki savaş kaçınılmaz hale gelecekti.

1. Kırım Savaşı Öncesinin Siyasi Olayları

a. Osmanlı Devleti Üzerindeki Emellerinin Çatışması

1841 yılında yapılan Londra Antlaşmasıyla, iki devleti uzun süredir karşı karşıya getiren Boğazlar sorunu Rusya lehine olmak üzere henüz ortadan kalkmıştı. Bu durum Rusya'ya, İngiltere ile birlikte "Şark Meselesi" diye adlandırdıkları Türk Sorunu'nu çözebilecekleri duygusuna kapılmasına neden olmuştur. 1844 yılında Çar Nikola gerçekleştirdiği İngiltere ziyareti sırasında, Rusya ile İngiltere'nin Türkiye'de Hıristiyan tebaa çıkarına elbirliği ile çalışmalarını gerektiği düşüncesini dile getirdi. İngiltere, Çarın bu görüşüne olumlu ya da olumsuz bir karşılık vermedi.

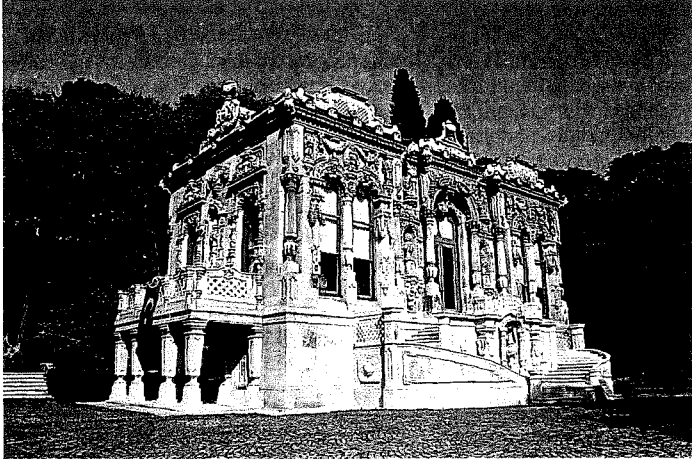
Ancak, Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki emellerinin kalıtsal bir niteliği vardı. Rusya'nın bu konudaki politikası belliydi. Her fırsattan yararlanılan Rusya aşama aşama yayıl-

(*) Prof. Dr., Akademisyen Siyasetçi. (Türkler Projesi c.12).

— Islahat Fermanı

PEARS, E. A programme of reforms for Turkey. Nineteenth century 7 (1880), 1020-1039.

29 ARALIK 1007



Ihlamur Kasrı
Yavuz Çelenk,
1994

tasında fıskıyeli bir havuzun yer aldığı ve burada büyük bir ıhlamur ağacına bakan tek bir penceresinin olduğunu kaydeden Lamartine, ayrıca köşkün çevresinin dışarıdan beyaz bir perde ile örtüldüğünü belirtmiştir.

Abdülmeccid, Hacı Hüseyin Bağ Köşkü'nün yerine 1849-1855 arasında iki yeni biniş kasrı ile bir çeşme inşa ettirerek, Nüzhetiye adını verdiği bu mesirede yapılan av partileri ile ok talimlerinde söz konusu yapıları dinlenme yeri olarak kullanmaya başladı. Abdülmeccid tarafından Niğogos Balyan'a yaptırılan ve Merasim Köşkü ile Maiyet Köşkü olarak adlandırılan bu iki kasır, devrin mimarlık anlayışını yansıtır. Bunlardan Merasim Köşkü, asil Ihlamur Kasrı'dır. Yüksek bir subasman üzerine tek kattan oluşan dikdörtgen planlı köşk, kesme taştan yapılmıştır. Abartılı cephe bezemeleri girlandlar, istiridye kabukları, vazolar, salkımlar ve sütunçelerden oluşur. Giriş cephesindeki iki kollu merdiven ve balkon dikkat çekicidir. Mer-

diven kollarının ulaştığı terastan yapıya girilir. Giriş holünün iki yanında iki oda ile çatıya bağlantıyı sağlayan bir ara mekân bulunmaktadır. Batı tarzi dekoratif elemanlarla bezeli dış cephesinin tersine, yapının içi oldukça sadedir. Subasman katına giriş, yapının iki yanındaki balkonları taşıyan kolanların ardındaki iki kapıdan-

dir. Merasim Köşkü'nün biraz ilerisinde bulunan Maiyet Köşkü daha sade bir yapıdır. İki katlı olan bu yapıda, giriş cephesinde gene iki kollu bir merdiven bulunmaktadır. Girişin ortasında bir hol ve merdivenler ile köşelerde 4 adet oda yer almaktadır.

Ihlamur Kasrı ve Mesiresi, Abdülaziz (1861-1876) ve V. Mehmed (Reşad) (1909-1918) zamanında da ilgi görmeye devam etti. I. Dünya Savaşı sonrasında ve Cumhuriyet'in ardından, 1950'lere kadar çoğunlukla boş ve bakımsız kalan köşkler 1951'de İstanbul Belediyesi'ne verildi. Belediye Başkanı ve Vali Fahrettin Kerim Gökay(→) 1952'de Harem Köşkü'nde "Tanzimat Müzesi"ni kurdu, Merasim Köşkü'nü de ziyarete açtı. Sonraki yıllarda köşkler belediyeden ayrılarak müze olmaktan çıkarıldı. 1980'lerin başlarında köşkların onarımına girildi. Özellikle Merasim Köşkü tümüyle restore edildi. Halen bu iki yapı ve bahçe ziyaretçilere açık bulunmaktadır.

Bibl. A. de Lamartine, *Souvenirs, impressions, pensées et paysages, pendant un voyage en Orient*, Paris, 1832-1833; M. Sözen, *Devletin Evi Saray*, İst., 1990, s. 158-165; P. Tuğlacı, *The Role of the Balyan Family in Ottoman Architecture*, İst., 1990, s. 374-377.

TÜLAY ARTAN

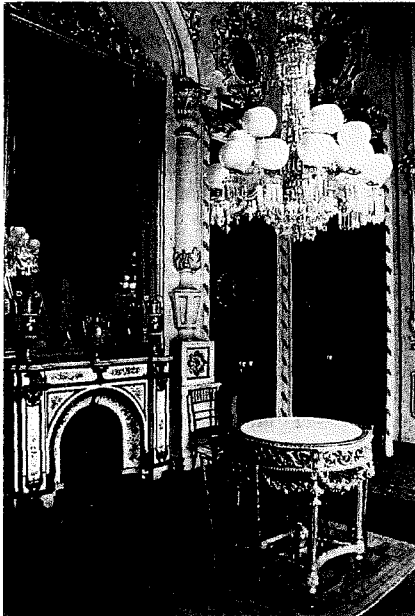
ISLAHAT FERMANI

18 Şubat 1856 tarihli İslahat Fermanı Osmanlı Devleti'nin çöküş çağında Batılı güçlerin etkisiyle yapılan reform girişimleri arasında en bilinen örneklerdendir. Doğrudan nedeni ise Kırım Savaşı'nı sona erdirmek üzere Mart 1856'da yapılan Paris Konferansı öncesinde, barışın ön koşullarını hazırlayan Viyana protokolüdür. Bu belge Osmanlı Devleti'nin Hıristiyan uyruklarına tanınan hakları teyit etmesini ba-

rişin ön koşulu olarak getiriyordu ki, esasen 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Ortodokslara hamilik olanağı elde eden Rusya bunu daha sonraki savaşların zahiri gerekçesi olarak kullanmıştı.

İslahat Fermanı bir açıdan Tanzimat Fermanı'nın bir devamıdır. Her iki doküman da ülkenin vatandaşlarına değil doğrudan Batılı devletlere hitap etmektedir. İlan edildiği koşullar itibariyle Kırım Savaşı'nın hemen sonunda, Osmanlı Devleti'nin savaş masrafları nedeniyle Mısır gelirleriyle Suriye ve İzmir gümrük vergilerini ipotek ederek yaptığı ilk borçlanmaların hemen ertesinde olması dikkat çekicidir. Bu açıdan Osmanlı Devleti'nin mali konularda kendine çekidüzen vermesi gereği de İslahat Fermanı'nda ikinci dereceden bir tema olarak yer almıştır. Aynı günlerde İstanbul'da Batılı devletlerin elçileri etkilerini arttırmışlar ve devlet işlerine doğrudan müdahale eder hale gelmişlerdi. İngiltere Elçisi Stratford Canning bu fermanın imzalanmasında birinci dereceden etkili olmuştur. Tanzimat Fermanı'nı ilan eden Mustafa Reşid Paşa, daha uzun bir metin olan İslahat Fermanı için Âli ve Fuad paşaları sert şekilde eleştirmiştir. Aynı yılın sonlarında dördüncü kez sadrazam olan Mustafa Reşid Paşa bu sadaretinde İngiliz ve Fransızlar başta olmak üzere yabancı elçilerin müdahalesinden iyice bunalmıştı. Öyle ki, bazı yazarlar İslahat Fermanı'nın üçte ikisinin azınlıkların, üçte birinin ise yabancılardan imtiyazlarına ayrıldığını ifade etmiştir. Ancak birçok yazar fermanın Hıristiyan uyruklara tanınan hakların teyidinden öteye gittiği kanısındadır.

İslahat Fermanı'nın maddelerine gelince, bunlar Müslüman olmayanlara askeri ve sivil okullara girme hakkı; ceza ve ticaret davalarının laik özellikli karma divanlarda görülmesi; yeni ceza, ticaret ve usul kanunlarının hazırlanması, yabancılara gayrimenkul edinme hakkı (bu Batı sermayesi için çok önemliydi), gayrimüslimlere asker olma hakkı tanınması, fakat bedelle kaçınma olanağı, iltizama ve rüşvete son verilmesi, maaşların düzenli ödenmesi ve bütçe yapılması gibi hususları içeriyordu. Fermanın gayrimüslimlerin hakları üzerinde bu kadar durması Tanzimat Fermanı'ndan sonra bunların şikâyetlerinin aralıksız devam etmiş olmasıydı. Esasen hiçbir hak ve ayrıcalığın imparatorluğun ayrılcıkçı unsurlarını tatmin etmesi düşünülemezdi. Nitekim ilerleyen yıllarda kilise ve azınlık okullarının sayısı artmış ve bunların her biri kendi milliyeti için çalışan birer merkeze dönüşmüştür. Böylece modern devlet yolunda adım atılmaktan çok, fiiliyatta Hıristiyanların imtiyazları için bir imkân teşkil etmiştir. Bazı yazarlar ise Rumların bu fermanın pek memmun olmadıklarını, çünkü Hıristiyanlar arasında 400 yıldır sahip oldukları ayrıcalıklı konumu yitirdiklerini belirtmişlerdir. Tanzimat Fermanı'nı genişleterek yenileyen İslahat Fermanı Osmanlı sisteminin teokratik niteliğinde bir değişikliğe yol açmamış, dini farklılıklardan doğan imtiyazları ve ayrılcıklığı önleyememiş ve zaten olanaksız olan birle-



Ihlamur Kasrı Merasim Köşkü salonu.
Ali Hikmet Varlık, 1993

98612

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

CİLTLENMESİ
İYİ OLUR ! K.B.

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

(090 038)

1856 ISLAHAT FERMANININ TATBİKİ VE TEPKİLER

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	98612
Tas. No:	956.0742 YIL.B

98612
PDF olarak
fotoğrafı var

(DOKTORA TEZİ)

Danışman
Prof.Dr. Kemal BEYDİLLİ

Hazırlayan
Mehmet YILDIZ

İSTANBUL 2003

Пред – эксперимент Периода 2-ой Конституции:
Движение за Конституционное Правление в Иране и его
причины

Асс.Проф.Др. Йилмаз КАРАДЕНИЗ*

Резюме: Сравнивая процессы приведшие к Периоду 2-ой Конституции в Османской Империи и конституционному правлению в Иране во время правления династии Кажаров, которые происходили из тюркского рода, наблюдается их тождественность. Объявление Конституции в Иране стало предпосылкой к Периоду 2-ой Конституции в Османской Империи. Конституция Ирана, которая была объявлена двумя годами раньше османской, была поддержана из Англии. Причинами успеха её объявления были ослабление власти, экономические проблемы и образование тайных организаций. Абдульхамид Второй планировал создать Тюрко-исламский союз с Ираном, но процесс не был начат из-за объявления там Конституции. Эти обе конституции не принесли ни благосостояния простому народу, ни справедливость просвещенному слою общества. Вместо ожидаемого демократичного режима правления была создана система не принесла спокойствия народу и не привела к единству в управлении.

Ключевые слова: Иран, Англия, Династия Кажаров, Конституционная Монархия, Естерабади, Хан Малком

07 ARA 2008

D1626



* Муш Алпарслан Университет, Образовательный ф-т социальных знаний / г. МУШ
yilmazkaradeniz44@hotmail.com

Anayasal Meşrûti Yönetime Medhal:
1856 Islahat Fermanı'nın Tam Metin İncelemesi

Musa GÜMÜŞ*

Özet: Osmanlı Devleti'ndeki modernleşme hareketlerinin en önemli ayağı hukukî alandır. Hukukta modernleşmenin en önemli ayağı ise anayasal gelişmelerdir. Anayasal gelişmeleri ilgilendiren her belge, birçok açıdan bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı, birbirini genişleten ve tamamlayan bir özelliğe sahiptir. Bu alanda yapılan reformlar arasında anayasal gelişmeler açısından en önemli ve etkili olanı *Tanzimat Fermanı*'dir. *Tanzimat Fermanı*'yla başlayan düzenlemeler Türk anayasa geleneğine önemli bir zemin oluşturmuştur.

Anayasal gelişmeler bağlamında bir diğer önemli dönüm noktası da *Islahat Fermanı*'dir. *Islahat Fermanı*, *Tanzimat Fermanı*'nı teyit eder bir özelliğe sahiptir ve Türk anayasal gelişmeleri için de *Tanzimat Fermanı* kadar önemli bir zemin oluşturmuştur. *Kanûn-ı Esâsî*'nin maddelerine bakıldığında bu durum açıkça ortaya çıkmaktadır. *Meşrutiyet*'in yeniden ilanı ve *Meşruti* yönetime yeniden geçiş bu maddelerle olmuştur. Bu anlamda, *Islahat Fermanı*'nın da Türk anayasal gelişmelerinde önemli bir tekâmül evresi olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. *Islahat Fermanı*, diğer yandan kanunlaştırma hareketleri için de önemli bir etki alanı oluşturmuş ve ortaya koyduğu ilkeleri ile Osmanlı Hukuku'nda meydana gelen modernleşme hareketlerine rehberlik etmiştir. *Kanun-i Esasi* de bu modernleşme hareketlerinin en önemli örneklerinden biridir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, *Tanzimat Fermanı*, *Islahat Fermanı*, *Kanun-i Esasi*, *Meşrutiyet*

Giriş

Tanzimat döneminin ikinci devrinin başlangıcı olan *Islahat Fermanı*'nı doğru bir şekilde anlayıp yorumlayabilmek için; öncelikle onu doğuran şartlara vakıf olmak gerekir. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu şartlar, özellikle *Fransız İhtilâli*'nden sonra ağırlaşmaya başlamışsa da Osmanlı Devleti açısından oluşma süreci daha gerilere gitmektedir. Osmanlı Devleti'nin iktisadî, idarî ve sosyal sisteminde başlayan tıkanma emareleri, bizi Osmanlı 18. yüzyılına kadar götürmektedir. Zira Osmanlı sistemi bu yüzyıl içinde dönüşümü sağlayacak niteliğini kaybettiğinin işaretlerini vermeye başlamıştır. Bunun en önemli göstergesi ise savaş alanlarında alınan mağlubiyetler ol-

* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / KONYA
musagumus@hotmail.com

örflerin zorla değiştirilemeyeceğini, kanunla örfün çatışması halinde mutlaka örfün galip geleceğini de bilmesi gerekirdi (72).

İnkılâpların yapılması sırasında Atatürk'ün halk ile sıkı temas halinde olması, başka bir deyişle maşeri arzuyu tespitte çalışması hep bu sebeptendir. Yani amaç, halk ile inkılâplar arasında uyum sağladıktan sonra inkılâbı gerçekleştirmektir. Bundan sonra meydana gelen direnmele-re karşı halkın aydınlatılması ve inkılâpların benimsetilmesi oranında bazı örfler kendiliğinden değişmiştir. Bugün Türkiye'de inkılâplar ile çatışan hiç bir örf yoktur.

Tekrar ediyoruz ki, Atatürk Türk unsuruna dayanan modern ve medeniyet âleminde yerini almış bir devlet kurmayı gaye edindiği için, yaptığı inkılâplarla bu devletin insan unsurunu tam anlamı ile millet haline getirmeyi hedeflemiş ve bunu başarmış bir önderdir. Bu uğurda yaptığı hizmetler, O'nun, Türk Milletinin günlünde ilave bir desteğe ihtiyaç duymadan yücelmesine yeter.

Selçuk Üniversitesi
HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ
[Prof. Dr. Coşkun ÜÇÖK'a ARMAĞAN]
c. II / 2 (Ocak-Haziran 1989) s. 157-179
KONYA



03 OCAK 1995

ISLAHAT FERMANI'NI HAZIRLAYAN SEBEPLER Ve ISLAHAT FERMANI

Gül BÜLBÜL (*)

I — GİRİŞ

Kırım Savaşı'nın sona ermesinden hemen önce hazırlanıp, savaşı sona erdiren Paris Barış Andlaşması ile bütün Avrupa devletlerine duyurulan Islahat Fermânı tıpkı 1839 da ilân edilen Tanzimat Fermânı gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleştirilmek istenen yeni bir düzenin prensiplerini genel hatlarıyla ortaya koyan hukukî bir belgedir. İlk bakışta Gülhâne Hatt-ı Hümayunu'nun açtığı Tanzimat Devri'nin bir aşaması olarak kabul edilebilirse de gerek ilânını mümkün kılan sebepler ve hazırlanış şekli, gerekse yapısı ve tesirleri bakımından son derece farklı özelliklere sahiptir (1).

Hükümleri incelendiğinde kolaylıkla anlaşılabilmesi üzere Islahat Fermânı daha çok gayrimüslim tebâyaya yönelik birtakım hakları ihtiva etmekte ve Tanzimat Fermânı'nın getirdiği can, mal, ırz ve nâmus güvenliği gibi temel hak ve hürriyetleri toplumun bütün kesimlerine yaygınlaştırarak, temel haklar teminatına eşitlik prensibini de eklemeyi amaçlamaktadır (2). Ferman, yirmi ana noktada müslimlerle gayrimüslimler arasında eşitlik sağlamaktadır. Kânun önünde eşitlik, dinî fark gözetilmeksizin herkese memur olabilme ve askerlik yapabilme hakkının tanınması, karma mahkemelerin kurulması, din yetkililerinin sivil otoritelerinin kaldırılması, vergi reformu ve rüşvetle mücadele Ferman'ın getirdiği başlıca yeniliklerdir (3).

(*) S. Ü. Hukuk Fakültesi, Türk Hukuk Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

- (1) KARAL Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789 - 1856), c. V, Ankara 1947, s. 256.
- (2) SANDER Oral, Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü, Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme, Ankara 1987, s. 153.
- (3) ÜÇÖK Coşkun, Siyasal Tarih (1789 - 1960), Ankara 1980, s. 121; SANDER, Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü, s. 153.

(72) Bu hususta fazla bilgi için MACİVER, M. R., PAGE, C. H, Cemiyet, Çev.: KURTKAN, Amiran (İSTANBUL - 1969) s. 30 - 36.

بوشناقلىك احوالى نظر تفتيشدن كچيرديكمده كوردوم كه متدين آدملىر اولدقلىرى
جهتله علمانىك نصايحى آنلره تاثير ايدبور. اصل وظيفه عسكىرىنى ايفا ايدمه جك
دليقانلورله معشوقلىرى اولان قيزلىك سوزلىرى ده زياده تاثير ايدبور.

چونكه بوسنده قيزلىرى يكرمى يكرمى بش ياشنه قدر فراجه كيميوب دليقانلور
ايله عاشقلىق ايدرلىر و بو عاشقلىق اصولنى بك عفتكارانه بربولده اجرا ايدرلىر وارلك
وقيز بر برينى سودكدن صكره تزوج ايدرلىر. شويله كه ا كثرىا محكمه يه كيدوب
عقد نكاح ايدرلىر بابا و آنالرى ابتدائى امرده بر جعلى طارغينلىق كوستروب صكره
باريشورلىر. ابوينىك رضاليله تزوج ايدنلر آذر. چونكه ابوينى اولادلىرى تزويج
ايدمه جك اولدقلىرى ده او قدر دو كون مصرفى ايدرلىر كه طرفين مفلس اولور. بناء عليه
ابتدا دو كون ياپمى قويا منع ويساغ ايتدردم و دو كون يابان اولورسه و يركونىك
ايكى قات اوله رق دفتره قيد اولمىس ايجون لازم كلنلره امر ايتدردم.

عادت انسانه طبيعت تاييه اولوب قولايقله ترك اولنماز ايسه ده بعض احوال
فوق العاده ايله دفعه تعديل اولنه بيلور. على الخصوص دو كون بلاسندن خلق ده
بزمش اوسامش اولدقلىرى كلفلى دو كون ياپماق ده عادت اوليوردى. بو جهتله
بر چوق قيزلر بالهوله قوجه بولدىلر. بر قاچ سنه لر دىر و عاشقلىق ايدوب ده فقر حالدىن
طولايى تزوج ايدمه ميللره دخى بش التى آلتوندىن اون اون ايكى التونه قدر صرف
اوله رق بر چوق قيزلىرى ده اولدردم.

بو جهتله قيزلىر امر از دوا جك تسهيلي ايجون واقع اولان تشبته مزدن بك خوشنود
اوله رق جانب حكومه مائل و منجذب اولدىلر.

بناء على ذلك بك جامع شريفنده وعظ ايدن و تفسير او قودان خواجه افنديلىر
بجاهدين و مرابطلىك فضائله دائر خلقه وعظ و نصيحت ايله برك (ان الله يحب الذين
يقاتلون فى سبيله صفا كانهم بنيان مرسوص) آيت كريمه سنى تفسير ايله بوشناقلىرى
عسكىرلىك تشويق و تعليمك فضائلنى بيان ايتكمده اولدقلىرى قيزلىر دخى عاشقلىرىنه
قارشو آنلرى عسكىرلىك ترغيب بولنده شريفلىر او قومنه باشلامشلىر.

(مابعدى وار)

تورك تاريخ انجمنى

۱ تموز
۱۳۴۰

مجموعهسى

Ahmed Rofiq

توركيه ده اصلاحات فرمانى

— غير مطبوع و وثيقه لره نظراً —

قرىم سفرندن سو كرا (۱۲۷۲) باب على بنى اك زياده اشغال ايدن مسئله لر دن
برى ده، اصلاحات فرمانىدى. اصلاحات فرمانى ، غير مسلم تبعه نك امتيازينه دائر
نشر ايديله جك فرماندى. او زمانه قدر غير مسلم تبعه حقوق اعتباريله مسلملره
مسوى دكلدى. حق دكل يالكز حقوق ؛ البسه ، قيافت و اجتماعى حيات نقطه
نظرندن ده هيچ بر مساوات قبول ايدلمه مشدى. دردنجى مراد دورنده
خرىستيانلىك تذيلى شريعت احكامندن صاييلوردى. آره صره قياقتلىرى تعيين
اولونيور ، آتة بينمه ملرى ، حامده نعلينىز كز مه لرى ، باشلىرىنه چينقراق
طاققارلى ، سواقده قالدريمىدن كيمه ملرى كى انسانى حسلره بيله ياقيشما ياجق نظاملر
قونولوردى. عثمانلى پادشاهلىك خرىستيان تبعه حقنده روا كوردكلىرى بو معامله
كنديلىرىنه عر بلردن ميراث قالمشدى. خرىستيانلره قارشى آغير معامله لرى ايلك
وضع ايدن ، حضرت عمردى. عثمانلى پادشاهلىك شرع شريفه مفار عد ايتدكلىرى
مسئله بو ايدى ؛ بوقسه قرآنده كتاب اهلىك تذيلى امر ايدليوردى .

قطق عثمانلى اداره سى ضعفه دوچار اولدقجه ، آوروپالىر توركيه ده ياشايان خرىستيانلره
قارشى حامى طورى طاقيندقجه ، بو شرطلىك دوام ايدمه چكى آكلاشيدلى. دىنى
بر خصومت ، جاهلان بر تمصب تاثيريله عصرلردن برى دوام ايدمه كلن ، آوروپاده
قاتولىكلره پروتستانلر پيئنده اولدلىنى كى ، توركيه ده ده مسلمانلره خرىستيانلر
پيئنده موجود اولان منافرتلر و مساواتلر قىلر ياواش ياواش قالممايه باشلادى .
بو حقيقتى ادراك ايدنلر ، خلقندن زياده آوروپا تربيه سيله يقشمش تورك رجاليدي .

اون دردنجى سنه
نومرو ۴ (۸۱)

Istanbul
S. 193-215

Dergi / Kitap
Istanbul / Mavcuttur

98612

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

1856 ISLAHAT FERMANININ TATBİKİ VE TEPKİLER

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	98612
Tas. No:	956.0742 YIL.B

(DOKTORA TEZİ)

Danışman
Prof.Dr. Kemal BEYDİLLİ

Hazırlayan
Mehmet YILDIZ

İSTANBUL 2003

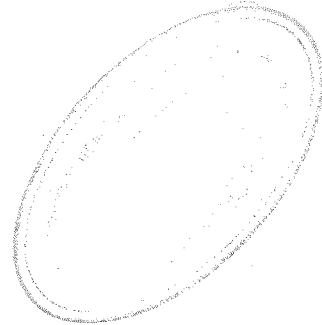
"THE TAX OF POST IN THE OTTOMAN STATE"

Abstract

All appointments to the central and the provincial administrative units, from the last decades of the sixteenth century onwards, made some payments called Jaize in the Ottoman State. At the beginning, Jaize interpreted as bribery but later on it was justified. The payments, taken by the Sultan, Grand Vizier and his kahya (steward), became recourses of their personel treasury. Finally with gradual changes, Jaize turned into a regular income and a criteria in transformation to the salary sistem.

Keywords

Jaize, awâid, income, salary, bribery, treasury, appointment.



11 AGUSTOS 2003

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GÖLEN DOKÜMAN

1856 ISLAHAT FERMANINA GİDEN YOLDA MEŞRUIYET ARAYIŞLARI (Uluslararası Baskılar ve Cizye Sorununa Bulunan Çözümün İslâmî Temelleri)

Mehmet YILDIZ*

ÖZET

Bu makalede, 24 ve 26 Mart 1855 tarihli Meclis-i meşveret toplantılarının, Yakıncağ Osmanlı tarihinde gerçekleştirilen reformlarla ilgili belki en önemli tutanağı ilk defa yayınlanmaktadır. Tutanağın muhtevasını teşkil eden müzakereler ve kararlar ışığında, Avrupa devletlerinin 1856 İslahat fermanı öncesinde, imzalanacak barış anlaşmasına esas kabul edilen dört maddenin sonuncusu bulunan, Hristiyanlarla ilgili reform baskılarının bilinmeyen bir devresi ortaya çıkarılmış; dayanılmaz boyutlara ulaştırılan dayatmalar karşısında geliştirilen temel stratejilerle, gerçekleştirilen reformların nasıl bir konjonktür ve baskı altında karara bağlandığı ve alınan kararlarla ilgili meşruiyet arayışları sergilenmiştir. Bu kararların en önemlisi olan, cizyenin iâne-i askeriyeye çevrilmesiyle ilgili bugüne kadar gizliliğini koruyan sır perdesi kaldırılmıştır: Konuyla ilgili fetva önce, yaşanan çaresizlik dolayısıyla İslâm hukukundaki zaruret prensibine dayandırılarak alınmaya çalışılmış; ancak çesitli mülahazalarla bu düşünceden vazgeçilerek yapılacak işlem, resmî fetva alınmaksızın Hz. Ömer'in, Beni Tağlib kabilesiyle ilgili özel uygulamasına göre yürütülmüştür. Kararın, ser'-i şerife dayandırılması arayışları vesilesiyle belki bu tür resmî belgelerde ilk defa, İslâm hukukuyla ilgili çok önemli bir esere, ilgili bölüm ismiyle birlikte atf yapılmasının önemine işaret edilmiş ve bu bağlamda, zikredilen Şeybânî'nin es-Siyerü'l-kebir isimli eserinin, gayrimüslim devlet ve toplumlarla sürdürülmekte olan ilişkilerdeki rolü aydınlatılmaya çalışılmış; eser ve müellifi tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler

İslahat fermanı, cizye, iâne-i askeriyeye, zaruret prensibi, Şeybânî, Serahşî, es-Siyerü'l-kebir, nuvâda'a, Hz. Ömer, Beni Tağlib, devletler hukuku, Medine vesikası, "temperamenta belli" (harp tutumu).

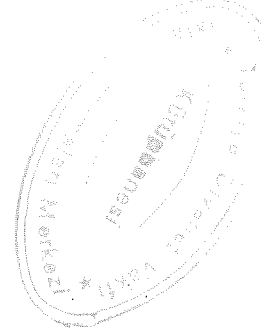
Büyük devletler karşısındaki aciziyet ve teslimiyetin artık itiraf ve kabul edildiği 1768-1792 tarihleri arasındaki 24 yıllık "Büyük Rus ve Avusturya Savaşları Devri"nden itibaren adım adım yeniden yapılanma safhasına intikal eden yenilenme süreci,¹ Tanzimat fermanından sonra büyük

*Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹ Sürecin başlangıcının, Karlofça yerine Küçük Kaynarca anlaşması olarak tespit edilmesi daha isabetli görülmektedir (Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a İslahat Düşünceleri", *İlmî Araştırmalar*, Sayı 8, İstanbul 1999, s. 25-26).

Islahat Fermani'nin Düşündürdükleri

G Ü L N İ H A L B O Z K U R T



Bilindiği gibi, 3 Kasım 1839 günü, Mustafa Reşit Paşa'nın Padişah adına okuyarak ilân ettiği Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile Tanzimat Dönemi başladı. Tanzimat Fermanı'nı o zamana değin çıkartılmış olan tüm fermanlardan farklı kılan ve Osmanlı tarihinin son dönemine adını vermesine yol açan unsur, Ferman'ın anayasal niteliğidir. Ferman'da modern anayasalarda yer alan en temel ilkeler, can, mal, ırz güvenliği gibi sıralanmış, uyruklar, aralarında din ve mezhep farkı gözetilmeksizin belli güvencelere kavuşmuşlardır. Padişah çıkartılacak yeni kanunlarla bu güvenceleri sağlayacaktı. "Yeni Kanunlar" ibaresi ve "Ceza davalarının açık ve etraflıca görülmedikçe ve suçlular hakkında şer'i hüküm tertip edilmedikçe kimsenin açık ya da gizli öldürülmeyeceği" cümlesi bu dönemin temel özelliklerinden birinin müjdecisi gibidirler: Tanzimat bir kanunlaştırma dönemidir. Padişah, o zamana dek örfî alanda hemen hemen mutlak olan yasama ve yargılama yetkilerini kurul ve kanunlarla sınırlandırarak

modern hukuk devleti kavramına, "kanunsuz suç ve ceza olmayacağı ilkesi"nin de yardımıyla büyük bir adım atmaya hazırlanıyordu.

Ferman'da yazılı ilkeler, ülkede yaşayan herkesin –Müslüman olan ve olmayan– aynı hukuk kurallarına tâbi tutulacağı anlamına geliyordu ki Tanzimat Döneminde yoğun bir kanunlaştırma çalışmasına girişilmesinin nedeni de budur. Tanzimat Fermanı'yla açıkça belirtilmese de öngörülmesi olan "kanun önünde eşitliği" sağlamak, ancak din ve mezhep farkı gözetmeyen, herkesin tâbi olacağı genel nitelikli kanunların hazırlanıp yürürlüğe sokulması ile mümkün olabilirdi. Ancak kanunlaştırma hareketleri serbest bir alanda gerçekleştirilemezdi.

Teokratik Osmanlı Devleti, bir yandan kaldırılması asla düşünülmeyen dinî hukuk kuralları (şer'i hukuk), bir yandan adli egemenliğini kısıtlayan kapitülasyonlar ve konsolosluk mahkemeleri ve nihayet bir yandan da gayrimüslim cemaatlerin özel hukuk ilişkilerini düzenledikleri kendi dinî hukukları ve mahkemelerinin oluşturduğu karmaşık hukuk ve mahkemeler sisteminde bir çalışma

alanı bulmak zorundaydı. İşte bu sınırlara dokunmamak kaydıyla yeni kanunlaştırma hareketleri başlatıldıktan çok kısa bir süre sonra –ki bu süre içinde 1840 Ceza Kanunu ve 1850 Ticaret Kanunu kabul edilmiştir– Kırım Savaşı'nın doğurduğu zorunlu şartlar sonucu 1856 Islahat Fermanı çıkartıldı. Bu ferman, kanunlaştırma çalışmalarında içinde kalınması gereken alanın sınırlarını, gayrimüslim cemaatlerin imtiyazlarına dokunulmaması gerektiği" yolundaki zimmî uyarısıyla bir kez daha, kalın çizgilerle belirliyordu.

Islahat Fermanı, hukuken Tanzimat Fermanı'nın tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Bu Ferman'la Tanzimat Fermanı'ndaki ilkelerin her din ve mezhepteki vatandaşlara uygulanacağı açıkça belirtilmekte, böylece İslâm kamu hukukunun "zımmet" kurumundan ve ilkelerinden ayrılılmaktadır. Artık zimmîlerle Müslümanlar kanun önünde eşit tutulacaklardır. Devlet bu eşitliği sağlamak için, temelindeki hukuk ilkelere ters düşen ya da tamamen farklı olan pek çok kanun ve kurumu Batı'dan alarak benimserken, bir yandan da gayrimüslimlerin eskiden

begründet
von
Klaus Schwarz

herausgegeben
von
Gerd Winkelhane

KLAUS SCHWARZ VERLAG · BERLIN

Festgabe an Josef MATUZ

Osmanistik - Turkologie - Diplomatik

herausgegeben von
Christa Fragner und Klaus Schwarz[†]
mit einem Vorwort von **Bert G. Fragner**

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	80067
Tas. No:	327.956 FES. J



KLAUS SCHWARZ VERLAG · BERLIN · 1992

239 — 253.

Anton C. SCHAENDLINGER[†]
Wien

Reformtraktate und -vorschläge im Osmanischen Reich im 17. und 18. Jahrhundert

Nach der Eroberung der Balkanstaaten und dem Vorstoß nach Wien unter der Herrschaft Süleymāns des Prächtigen hatte das Osmanische Reich den Gipfelpunkt seiner Macht erreicht. Daß diese Unternehmungen im wesentlichen erfolgreich waren, wobei die Aufhebung der Belagerung von Wien 1529 diese Feststellung kaum mindert, war nicht nur auf die Tapferkeit des osmanischen Heeres zurückzuführen, sondern auf eine hochentwickelte Staatsorganisation und Staatsordnung sowie auf eine militärtechnische Überlegenheit der Osmanen gegenüber den Truppen des Kaisers. Kulminationspunkte der Macht sind zeitlich oft sehr begrenzte politische Erscheinungen, und das trifft auch auf die osmanische Macht zu. Es sollte nicht einmal hundert Jahre dauern, bis die oben getroffene Feststellung sich sichtbar in das Gegenteil zu wandeln begann, d. h. ein Abnehmen der Schlagkraft der osmanischen Heere und ein verhältnismäßig rapider Verfall der Staatsverwaltung und Staatsordnung. Am deutlichsten machen diesen Prozeß die Ereignisse in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts und zu Beginn des 17. Jahrhunderts sichtbar. Der Lange Krieg zwischen Österreich und dem Osmanischen Reich von 1593-1606 endete mit einer Pattstellung der Kontrahenten und zeigte einerseits die zunehmend besser werdende Schlagkraft der abendländischen Kriegsführung wie auch die fortgeschrittene Schwächung der osmanischen Heere. Der Friede von Zsitvatorok besiegelt diese Tatsachen und bringt den Habsburgern zum ersten Male politische Erfolge gegenüber den Osmanen. Die Tributpflicht von 30.000 Goldstücken jährlich, die die Habsburger an die Osmanen seit 1547 zu leisten hatten, wurde aufgehoben, und von noch größerer Bedeutung im gegenseitigen Selbstverständnis der Kontrahenten war die Tatsache, daß in dem Vertrag die

